

RIZA YILDIRIM • Geleneksel Alevilik

İletişim Yayınları 2677 • Araştırma-İnceleme Dizisi 439

ISBN-13: 978-975-05-2509-4

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1. BASKI 2018, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Bahar Şimşek

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Özgür Yıldız

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

RIZA YILDIRIM

Geleneksel Alevilik

İnanç, İbadet, Kurumlar,
Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek

RIZA YILDIRIM Bilkent Üniversitesi Fizik Bölümü'nden 1998 yılında mezun oldu. Aynı üniversitenin Tarih Bölümü'nde "Erken Dönem Osmanlı Toplum ve Siyasetinde Dervişler" konulu yüksek lisans tezini 2001 yılında yayımladıktan sonra yine aynı bölümde "İki İmparatorluk Arasında Türkmenler: Anadolu'da Kızılbaş Kimliğinin Kökenleri, 1447-1514" başlıklı doktora tezini 2008'de tamamladı. Harvard Üniversitesi'nde bir buçuk yıl doktora sonrası araştırmalar yaptıktan sonra 2009 yılı başında TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Alevi tarihi üzerine bir dizi araştırma ve yayından sonra, Aleviliğin inanç yapısı, ritüelleri ve toplumsal örgütlenmesi üzerine yoğunlaşmaya başladı. 2015-2016 yıllarında Fulbright bursiyeri olarak Boston Üniversitesi Din Çalışmaları Bölümü'nde "cem ve cemevi" üzerine araştırmalar yaptı. Akademik çalışmalarını derinleştirmek için antropoloji ve din çalışmaları alanlarında formal bir eğitim almaya karar verdi ve bu amaçla 2016 yılında Emory Üniversitesi Din Çalışmaları Bölümü'nde ikinci doktora başlandı. Alevilik ve Bektaşilik üzerine Türkçe ve İngilizce çok sayıda yayını vardır. İletişim'den 2017'de *Aleviliğin Doğuşu* adlı kitabı yayımlandı.

<https://emory.academia.edu/RizaYILDIRIM>

Bu kitap, 2013-2016 yılları arasında TÜBİTAK desteğiyle gerçekleştirilen bir projeye dayanmaktadır. Proje kapsamında 670 Alevi köyünde 442 kişiyle yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdik ve 295 görüşmenin kayıtlarını birebir deşifre ettik. Elinizdeki eserin kaynağı, toplam 4700 sayfa civarında olan işte bu görüşme metinleridir. Görüşme kayıtlarının deşifre edilmesi ve deşifre metinlerin belirli bir yönetime göre tasnif edilmesi işlemlerini aşağıda isimleri yazan proje bursiyerleriyle birlikte gerçekleştirdik: Emine Yüksel, Ertan Ürkmez, Ebru Sönmez, Cemal Salman, Sibel İmren Öztürk, Emrah Özdemir, Aziz Altı, Meltem Cesur, Mehmet Ertan.

Alçakta yüksekte yatan erenler!..

DÜZELTME

“Bir Alevi köyünde dededen sonra en çok aranan kişi herhalde hocadır.” cümlesi teknik bir hata sonucu “Bir Alevi köyünde dededen sonra en çok aranan kişi cami hocasıdır.” olarak yayımlanmıştır. Düzeltir, okurlarımızdan özür dileriz.

İÇİNDEKİLER

KAYNAK KİŞİLER.....	11
ÖNSÖZ	19
Eksik kalan bir hikâye.....	19
Yitirilen geleneksel Alevilik.....	23
<i>BİRİNCİ BÖLÜM</i>	
TEORİ VE YÖNTEM	29
Giriş	31
LİTERATÜR	
Alevilik Çalışmalarına Genel Bir Bakış	39
Osmanlı mirası.....	39
Modern dönem.....	43
<i>Tarihsel yaklaşım</i>	45
<i>Antropolojik yaklaşım</i>	57
<i>Milliyetçi-muhafazakâr yaklaşım</i>	62
<i>Alevi yaklaşım</i>	67
Aleviliğin sözlü ve yazılı kaynakları.....	74

TEORİK ÇERÇEVE

Alevi Kimliğinin Dönüşümü ve Ortak Referans Problemi	79
Geleneksel Alevilikten modern Aleviliğe	79
Ortak referans problemi	92
<i>Aleviliğin ortak referans kategorileri</i>	94

YÖNTEM

Aleviliğin Geleneksel Bileşenlerinin ve Kolektif Belleğinin Belirlenmesi	99
Araştırma konusunun çerçevesi ve sınırları	99
Saha çalışması	103
<i>Fizibilite çalışması</i>	104
<i>Saha çalışması</i>	104
<i>Kaynak kişiler</i>	105
<i>Kaynak kişinin doğallığının sağlanması</i>	107
<i>Görüşme dinamiği</i>	109
Verilerin tasnifi ve değerlendirilmesi.....	113
<i>Deşifre ve hikâyelendirme</i>	113
<i>Tasnif ve “kolektif menkıbe”lerin oluşturulması</i>	114
<i>Yazılı eser kataloğunun hazırlanması</i>	116

İKİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL ALEVİLİK.....117

Giriş: Maddi ve Kültürel Muhit	119
<i>Mekân temelli kurumlar</i>	122
<i>İnsan temelli kurumlar</i>	123

MİTOLOJİ

Alevi Kolektif Belleği	127
Kolektif bellek.....	127
Alevi kolektif belleği.....	128
<i>Kolektif menkıbe</i>	131
<i>Kolektif menkıbelerin ortak referans niteliği ve “frekans ölçüm yöntemi”</i>	134
<i>Örnek kolektif menkıbe</i>	136
<i>Kolektif belleğin işlevleri</i>	136

<i>Alevi kolektif belleğinin muhtevası</i>	143
<i>Yaratılış menkıbeleri</i>	143
<i>Miraç ve Kırklar Meclisi</i>	147
<i>Hız. Ali menkıbeleri</i>	147
<i>İslâm tarihinden epizodlar</i>	152

TEOLOJİ

Alevi İnancının Temelleri	157
Nur, soy, silsile	159
Hak-Muhammed-Ali	165
İnsan	174
Şeriat-tarikat	178

TARİH

Alevi Belleğinde Geçmiş	185
Mitik ve dinî düşüncelerde geçmiş algısı: Kurucu dönemler	185
Alevi tarihinin kurucu dönemleri	189
<i>Birinci dönem: Âdem ve yaratılış</i>	189
<i>İkinci dönem: Muhammed-Ali, Ehl-i Beyt ve İslâm'ın doğuşu</i>	193
<i>Üçüncü dönem: Hacı Bektaş Veli, ocak ataları ve ocakların kuruluşu</i>	196
İslâm tarihinin Alevi yorumu	205

SİSTEM

Toplum Düzeni ve Otorite İlişkileri	227
Ocak, dedelik ve taliplik	228
<i>Ocakzade - dede - mürşit</i>	229
<i>Ocak-talip ilişkisi</i>	232
<i>Ocak sistemi</i>	232
<i>Bektaşî-Aleviler</i>	237
<i>Kızılbaş-Aleviler</i>	239
Çelebiler/Efendiler	243
Musahiplik	246
<i>Musahipliğin kökeni</i>	248
<i>Musahiplik cemi (erkani)</i>	249
<i>Musahipliğin şartları</i>	253

RİTÜEL

İbadetler ve İnanç Uygulamaları	257
Geleneksel toplumda ritüelin rolü.....	257
Cem	260
<i>Cem çeşitleri</i>	263
Görgü cemi.....	263
Düşkünlük.....	272
Birlik cemi/Abdal Musa Cemi.....	280
Hızır ya da Hidirellez cemi.....	283
Cumalıklar.....	284
<i>Cem mekânları</i>	285
Ziyaret ve kurban	288
Yıllık ziyaretler.....	291
Adak.....	292
Toplu dilekler.....	292

KİTAP

Aleviliğin Yazılı Hafızası	295
Kur'an-ı Kerim.....	296
Faziletname.....	297
Buyruk.....	299
Kumru/Kenzü'l-Mesâib/Maktel.....	300
Destanlar.....	301
Diğer eserler.....	302
Sonuç	303

EKLER

KOLEKTİF MENKİBE ÖRNEKLERİ	315
I. HZ. MUHAMMED'İN MİRACI.....	317
II. KIRKLAR MECLİSİ.....	325
IV. YOLUN KURULUŞU.....	337
V. UHUD CENGİ.....	349
VIII. GÜRUH-I NACİ.....	355
XI. GADİR HUM.....	365
XII. HZ MUHAMMED'İN VEFATI.....	375
XIV. HZ. ALİ'NİN VEFATI.....	389
KAYNAKÇA	393
DİZİN	405

ÖNSÖZ

Eksik kalan bir hikâye

Aşık Hüseyin'in evine bir sonbahar günü ikinci vakti gittik. Yanımızda komşu köyden bir dede ve yine yakın bir köyden bir araştırmacı öğretmen bulunuyordu. Evine vardığımızda Aşık Hüseyin eşi ile beraber soba borusunu kurmaya çalışıyordu; o yüzden üstü başı is pas içindeydi. Alevilik üzerine konuşmak için geldiğimizi söyleyince derhal işini bıraktı; bizi eve aldı ve hemen gidip kıyafetlerini değiştirdi. Havalar artık soğumaya başladığından ev biraz serindi. Ancak aşığın sobayı kurmasına da biz engel olmuştuk. Küçük bir odaya geçtik. Odanın bir tarafında cam diğer tarafında salona açılan kapı vardı. Duvar tarafında bir kanepa, cam tarafında bir sedir ve ortada bir masa bulunuyordu. Aşık kanepenin bir başına oturdu. Komşu köyden bize mihmandarlık yapan dede kanepenin diğer başına, Emine ve öğretmen masanın karşısındaki sandalyelere ve ben de sedire oturmuştum. Biz, bir yandan tanışıp diğer yandan çalışmamız hakkında kısa bilgiler verirken Emine kamerayı kurdu.

Kısa açıklamamızın tamamlanmasına fırsat vermeden Aşık Hüseyin hemen konuya girmişti. Adeta anlatacaklarını anlat-

mak için sabırsızlanıyordu. Büyük bir aşkla konuşmaya başladı. Tam taşmak üzere iken kapakları açılan bir barajı andırıyordu. O konuştuğunda biz sustuk. Anlatılarının arasına sadece zaman zaman eşine yemek, çay, meyve vs. getirmesi için seslenişleri giriyordu. O yaşlı kadın o gün herhalde evde bulunan en güzel yemekleri bizim için hazırlamıştı. Masadan yiyecek ve içecek hiç eksik olmadı. Aşık Hüseyin tam bir Ehl-i Beyt aşığı, gönül adamıydı. Söz onlara geldiğinde gözlerinin içi parlıyor, ses tonu değişiyor, adeta kalbinin kapıları sonuna kadar açılıyordu. Özellikle İmam Hüseyin’le arasında çok derin ve çok özel bir bağ olduğu her halinden belliydi. Kербela’yı uzun uzun anlatırken yer yer hiddetlenmiş, yer yer ağlamış, yer yer sazını eline alıp sevgisini ve isyanını bağlamanın tellerine sarmıştı. Gerçekten aşık, kelimenin tam anlamıyla.

O gün hiçbir soru sormadım. Sadece dinledik. Zaten aşığın sözünün arasına girmek de mümkün değildi. Yer yer daldan dala atıyor, hikâyesinin insicamını kaybediyor, ama daima heyecanını koruyordu. Bizlerse sadece dinliyorduk. Hava soğumaya başladığından ayaklarım üşüyordu. Ekipte bulunan diğer arkadaşların da üşüdüğünü görebiliyordum. Ancak Aşık Hüseyin’de hiçbir üşüme ve yorulma emaresi görünmüyordu. Bir çağlayan gibi sadece akıyordu. Belli ki bu konuları uzun zamandır kimseye anlatamamıştı. Bildiği her şeyi bize aktarmak istiyordu. Öyle ki, hiçbir detayın geride kalmasını istemiyor gibiydi. Bu şekilde, aralıksız tam beş saat konuştu. Adeta bir Alevilik ansiklopedisi gibiydi. Alevi kolektif belleğinin önemli bir bölümünü taşıyordu zihninde. Akşam saat sekiz olduğu halde söyleyecekleri bitmemiş, halen aynı aşkla anlatmaya devam ediyordu. Ancak biz dinlemekten yorgun düşmüştük. İstemeye istemeye sohbeti sonlandırdık.

Aşık Hüseyin’le toplam 170 gün süren saha çalışmamızın ikinci gününde görüşmüştük. O akşam otele dönerken ne kadar heyecanlı ve sevinçli olduğumu hala hatırlıyorum. “Bu projeye girişmekle ne kadar da isabetli bir iş yapmışım!” diyordum kendi kendime. Aşık Hüseyin hem anlattıklarıyla hem de hâliyle bize çok şey öğretmişti. Sözlü kültürde yaşayan bu engin

bilginin kaybolmadan kayda geçirilmesi ne kadar acil ve ne kadar gerekli bir işti. Aşık Hüseyin'den o gün öğrendiklerim, arkasından gerçekleştirdiğim 168 günlük saha çalışmasında hep yanımda oldu.

Daha sonraki çalışmalarımızda Aşık Hüseyin gibi “Alevilik ansiklopedisi” niteliğinde birçok dede, baba, aşık ve bir iki tane de ana ile tanıştım. Birinci etap saha çalışmalarını tamamladıktan sonra bu özel insanlarla tekrar ikinci etap görüşmeler yapmayı düşünüyordum. Elbette Aşık Hüseyin bu listenin başındaydı.

Onunla görüşmemizden iki yıl kadar sonra, Sivas bölgesinde yaptığımız bir saha çalışmasından dönüyorduk. O gün, Çorum'da cemevine uğrayıp oradaki görevlilerle görüşmeler yapmayı planlamıştım. Cemevi başkanının odasında sohbet ederken söz yöre Aleviliği üzerine yaptıkları derleme çalışmalarına geldi. Başkan, eline aldığı bir kitabı övünerek bize gösterirken, “İşte bunu akademisyenlere yaptırдық; Çorum ve civarındaki dede ve aşıklardan Aleviliği derleyip yazdık,” dedi. Kitabı alıp sayfalarını karıştırmaya başladım. Birden gözüme Aşık Hüseyin'in resmi ilişti. “Ooo!” dedim, “Aşık Hüseyin'le de görüşmüşsünüz!”. “Evet,” dedi başkan, “Çok bilgili bir aşıktı; geçenlerde Hakk'a yürüdü, cenazesini buradan kaldırdık”.

Bu sözleri duyunca bir an öylece durakaldım. Çok değerli bir şeyi yitirmişçesine bir sızı yayılmıştı damarlarıma. Baktım Emine'nin gözlerinde de aynı duygular yansiyordu. İkimiz de ağlamaklı olduk. Birlikte sadece beş saat geçirdiğimiz bu insan, adeta hayatımızın bir parçası olmuştu ve o an o parçanın ebediyen kopup gittiğini hissediyorduk. Ailesini, akrabalarını, hayatını hiç bilmiyorduk. Ama o görüşmeden sonra Aşık Hüseyin artık bize yabancı değildi. “Yavrularım!” diye başlayan o heyecan dolu cümleleri sürekli aklımızdaydı; bize rehberlik ediyordu bütün bir çalışma boyunca.

Ama Aşık Hüseyin gitmişti artık, bir daha geri gelmemecesine. Kendisiyle beraber taşıdığı o bilgi deryasını da götürmüştü. Artık bir daha görüşmemiz, kaydetmediğimiz bilgileri kurtarmamız mümkün değildi. “Keşke,” diyordum, elimi duvarlara

vurarak, “Keşke o gün sabada kadar dinleseydim onu!”. Aslında ne kadar da üzölmüştü kalkmaya karar verdiğimizizi görönce. Beş saattir konuşuyordu; ama belli ki daha anlatacakları bitmemişti. Belki de hissetmişti bir şekilde; gitmeden önce bildiklerini geride kalanlara bırakmak istiyordu. Ama biz yorulmuştuk. Ve onun henüz anlatamadıklarını anlatmasına fırsat vermeden kalktık o gün. Hala pişmanım!

Bu çalışma işte böylesi yarım kalan anlatıların hikâyesi. Gittiğim her yerde “Keşke on yıl önce gelseydin! Falan dede vardı; her şeyi biliyordu,” sözlerini duydum. Artık Aşık Hüseyin’in köyüne giden araştırmacılar da aynı ifadeyi duyacaklar.

O gün o köye gitmiş olmak tek tesellim. Kendisi üç yıl önce ebediyete intikal etse de Aşık Hüseyin’in sesini bu kitapta çokça duyacaksınız. Ve onun gibi yüzlercesinin seslerini...

Evet bu yarım bir hikâye oldu. Zira hikâyenin tamamını gittiğim hiçbir yerde bulamadım. Geriye kalan yarısı da zamanın öğretücü çarkları arasında her geçen gün biraz daha kayboluyor.

Anadolu’nun bağrında, parça parça yok olan yitik bir hikâyeden bahsediyorum. Ben de onu, güneşin batış anı gibi, ancak son demlerinde yakalayabildim. Ve geriye kalan parçalarını kayıtl altına alıp ölümsüzleştirmek istedim. Bu amaç uğruna kırk bin kilometre yol yaptık. Günler, geceler boyunca dağ taş demeden köylerde dolaştık. Kaza yaptık. Gecenin bir yarısı yolda kaldık. Bazen gün boyu yemek yemeye bile fırsat bulamadık.

Hep heyecanlıydık sahadayken ve hep tedirgin. Zira bir insanlık mirası göz göre göre kayboluyordu. Ve biz, herbir görüşmemizde bu gerçeği biraz daha yakından gözlemliyor, bu büyük kaybın hüznünü biraz daha derinden seziyorduk. Bütün anlatıcılar bir kayıp hikâyesi anlattıklarının farkındaydı. O yüzden hep hüznünlüydüler. Ve yine o yüzden hep daha fazla anlatmak istediler.

Heyecanla ve aşkla anlatıyorlardı. Tıpkı Aşık Hüseyin gibi. Zira hikâyelerinin dinleyicisi de pek kalmamıştı. Bizim merakla dinlediğimizi görmek onlara ayrı bir neşe veriyordu. Tıpkı onlar gibi, bizler de heyecan, kaygı, hüznün ve mutluluğun muğlak ve dengesiz bulamacı içinde sürekli devran ediyorduk.

Tıpkı onlar gibi, biz de her detayın kayda geçmesini istiyorduk. O yüzden, “birazcık daha fazla kaydedelim, hikâyenin bir parçasını daha kurtaralım,” derken çoğu zaman vaktin gece yarısına vardığını fark etmiyorduk.

Saha çalışmalarımızın çoğunda bizimle birlikte bulunan Hüseyin Dede (Dedekargınoğlu) adımızı “YOL Yapım Ekibi” koymuştu. Bir şey yapmıyorduk gerçi; ama sert rüzgarlar karşısında dayanamayıp dalından kopan yapraklar misali, parça parça dağılmış bir YOL’u en azından olduğu gibi öğrenip anlamaya çalışıyorduk, bir de kaydetmeye.

Evet, kaybolmakta olan bir hikâyeyi eksik de olsa kaydettik bu çalışmada. Eğer yapmasaydık Aşık Hüseyin’in bildikleri tamamıyla yok olacaktı. Ve onun gibi nice Hak aşıklarının...

Yitirilen geleneksel Alevilik

20. yüzyılın ikinci yarısı bütün bir Alevi tarihinde en keskin kırılma noktalarından birisini teşkil eder. Bu dönemde modernizm ile yüz yüze gelen Alevi kimliği, diğer geleneksel kapalı toplum kimlikleri gibi bir kriz ve dönüşüm sürecine girdi. Modernizmin dayatmaları karşısında geleneksel inanç ve kültür unsurlarını muhafaza etmekte ya da modern hayata uyarlamakta zorlanan Aleviler, ilk karşılaşma anında çoğu zaman dinsel ve kültürel aidiyetlerini terk etme yoluna girdiler. Bir bakıma Aleviliğin modernizm ile hazırlıksız temasının zayıfları olarak nitelenebilecek bu ilk nesil, Alevi değerlerinden boşalan kimlik alanlarını Kemalizm ve Solculuk gibi ideolojilerle doldurmayı denedi ve sonuç olarak ortaya melez bir kimlik çıktı. Ne var ki yüzyılın sonlarına doğru yükselen postmodernizm ve onun tetiklediği mikro-yerel aidiyetlere geri dönüş cereyanı Alevi toplumunu da etkisi altına aldı. Buna ilaveten, Türkiye ölçeğinde yaşanan birtakım gelişmelerin de etkisiyle 1980’lerden itibaren Aleviler tekrar Aleviliğin kendine has değerlerine ve hatta inanç unsurlarına vurgu yapmaya yöneldiler.

Ancak otuz yılı aşkın süren terk edilmiş dönemi ana gövdesi sözlü kültürle aktarılan Alevilik bilgisinde tamiri mümkün ol-

mayan kayıplara yol açmıştı. 1950'lere kadar kapalı kırsal toplum modeli içinde oldukça stabilize bir dinî-sosyal yapıyı muhafaza ederek gelen Alevi toplumu, modernizm ile ilk temasından itibaren hızla çözülmeye başlamış ve dinî-toplumsal sistemini koruyan istikrar unsurlarını (kurumlar, inançlar vs) kaybetmişti. Alevi toplumunu modernizm ile temasa geçiren temel değişim şüphesiz kitlesel göç hareketiyle toplumun kentlileşmesi olmuştu. Gerek kent ekonomisi ve toplum düzeni gerekse modernizmin özünü oluşturan rasyonalizm ve kutsal karşıtlığı Alevi inanç sistemini ve toplumsal düzenini temelden sarstı. Zira geleneksel Alevi toplum yapısı yalıtılmış, sık-dokulu, kırsal bir karaktere sahipti ki bu yapının kent ortamında devam etmesi mümkün görünmüyordu. Öte yandan, geleneksel Aleviliğin inanç sistemi mistik ve mitik nitelikli dogmalar üzerine kuruluydu; modernize olmuş zihinler ise bu tür dogmatik düşünce sistemini kategorik olarak reddediyordu.

Geleneksel Aleviliğin kent düzeni ve modern ile karşılaşması ile başlayan ve yarım asrı aşan bu kriz aynı zamanda Alevi kimliğinin köklü bir değişim ve dönüşüm süreci olarak da okunabilir. Gerçekten de bu süreçte Alevilik dönüşmekte, geleneksel bileşenlerinin çoğunu terk ederek kentli bir form ve içerikle yeniden doğmaktadır. Bir başka deyişle, geleneksel Alevilik modern Aleviliğe dönüşmektedir.

Bugün, dönüşüm süreci henüz tamamlanmadığından modern Alevilik henüz net olarak ortaya çıkmış değildir. Öte yandan gerek araştırmacılar gerekse Alevilerin kendileri çoğu zaman bu dönüşüm sürecinin derinliğini fark edememekte veya görmezden gelmektedir. Bu ise ciddi bir kavram kargaşası ve anlayış bulanıklığı üretmekte, Alevi kimliğinin detay bileşenleri şöyle dursun bizatihi öz değerlerinde bile derin görüş ayrılıklarının doğmasına yol açmaktadır. Bugün Aleviliğin "İslâm'ın özü" olduğundan başlayıp "İslâm'la alakasız bağımsız bir din" olduğuna kadar uzanan çok geniş bir yaklaşımlar spektrumu ortaya çıkmış durumdadır. Belki en şaşırtıcı olanı, bu spektrum içindeki onlarca farklı yaklaşımın hepsinin Alevi toplumu içinde taraftar bulabiliyor oluşudur.

Aleviliğin en temel bileşenlerinde bile bir uzlaşımın ortaya konulamamasının başlıca nedeni şüphesiz yaşanan yarım asırlık kimlik krizi ve onun ürettiği hafıza kopukluğudur. Zira modern kent yaşamına dahil olan Aleviler hızla gelenekten koptular. Dahası, bu kopuş sadece inanç esaslarını ve dinî pratikleri terk etmekle sınırlı kalmadı, geleneksel kolektif belleğin de kaybedilmesi ile sonuçlandı. Geleneğin kaybı ile boşalan alanlar kaçınılmaz bir şekilde yeni kimlik ve inanç unsurları ile dolduruldu ve netice itibariyle melez bir kimlik ortaya çıktı. Bu melez kimliğin unsurları henüz kendi içinde uyumlu bir bütün olarak stabilize olamadı. Daha da önemlisi belirli bir kimlik ve inanç formu henüz toplumun çoğunluğu tarafından kabul görüp ana gövde olarak kendisini ikame edemedi. İşte bu yüzden Aleviliğin en temel bileşenleri üzerinde bile tartışmalar halen devam etmektedir.

İster inanç ve kültür boyutları ile olsun isterse politik boyutları ile olsun bir kimliğin berraklığı ve kararlılığı, şüphesiz kabul ettiği ana referanslarının netliği ile doğrudan ilişkilidir. Esasen modern Alevi kimliğinin henüz berraklaşmamış olması da ortak referans problemi ile bağlantılıdır. Çözüm ve yeniden sentezleme sürecini henüz tamamlamamış olan modern Alevilik, kendisini tanımlarken esas alacağı temel referanslar konusunda da henüz bir uzlaşmaya varabilmiş değildir. Son elli-altmış yılda kimliğin içine giren modern unsurların geleneksel müktesebat ile nasıl sentezleneceği, hangisinin ne kadar ağırlık kazanacağı gibi sorular halen toplumsal müzakere sürecindedir. Bu bakımdan modern Alevilik için ana referansları belirlemek, dolayısıyla modern Aleviliği net olarak tanımlamak, şu aşamada mümkün değildir.

Öte yandan, geleneksel Alevilik en az dört-beş yüz yıl boyunca köklü bir değişime uğramadan devam etmiş, oldukça stabilize bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla ana referansları da oturmuş ve sabitlenmiştir. Ancak modernleşme sürecinde gelenek büyük oranda kaybedildiğinden bu sabitleri belirlemek de pek kolay değildir. Bu kitabın temelini oluşturan araştırma projesi, büyük kısmı kaybolan işte bu geleneksel Alevilik bilgisini tes-

pit etmek amacıyla dizayn edildi ve hayata geçirildi. Proje kurumsal ve finansal olarak TÜBİTAK tarafından desteklendi. Kitapta toplanan bilginin dayandığı kaynak kişiler mümkün meretebe modernizm ve kent hayatından en az etkilenen Alevi dedeleri, aşıklar, analar, babalar gibi geleneksel bilginin taşıyıcısı olarak kabul edilebilecek insanlardan seçildi. Kapsamlı bir saha çalışmasından derlenen bilgiler belirli bir sistem ve yöntem çerçevesinde bir araya getirildi. Böylece kaybolmak üzere olan “geleneksel Alevilik bilgisini” olabildiğince kurtarıp kayıt altına almış oluyorduk. Saha çalışmasını esas olarak Amasya-Tokat-Çorum-Sivas bölgesinde yaptık. Ancak bu bölgeye komşu olan ve idari bakımdan Kırıkkale, Yozgat, Samsun, Elâzığ ve Malatya’ya bağlı köylere de gittik. Üç yıllık bir zaman dilimine yayılan çalışmada söz konusu bölgede yer alan binden fazla köyün hepsi sistematik olarak tarandı ve geleneksel bilginin taşıyıcısı niteliği taşıyan insanlar tespit edilerek yüz yüze, derinlemesine, yapılandırılmamış görüşmeler gerçekleştirildi. Bu görüşmelerin tamamını bir ekiple beraber bizzat kendim gerçekleştirdim. Daha sonra toplanan verileri belirli bir yöntemle göre sistematik olarak tasnif edip değerlendirdik ve araştırma bölgesinde geçerli olmak üzere geleneksel Alevilik bilgisinin bir iskeletini ortaya çıkarmaya çalıştık. Yüzlerce kaynaktan süzülerek gelen ve onlarca insanın emeğinin ürünü olarak hazırlanan bu metin geleneksel Alevilik için referans niteliğinde olup, en azından projenin araştırma bölgesi ile sınırlı bilgi evreninde genel-geçer olma iddiasına sahiptir.

Proje kapsamında derlenen bilgiler bölgede gerçekleştirilen toplam 170 günlük saha çalışmasına dayanmaktadır. Saha çalışmalarını üç veya dört kişilik ekipler olarak gerçekleştirdik. İkinci aşamada, sahadan derlenen bilgilerin (video kayıtları) deşifresi, tasnifi ve nihai metinlerin hazırlanması farklı zamanlarda bizimle beraber çalışan toplam on iki doktora öğrencisinin katkısıyla gerçekleşti. Bu doktora öğrencileri –ki bazıları şu anda “bilim doktoru” unvanını almış durumda– eşine az rastlanır bir özveri ile bu çalışmaya katkıda bulundular. Toplamda 500 saati aşan görüntü kayıtlarının deşifresi, deşifre metinlerin

dilinin düzeltilmesi ve nihayet aynı konudaki anlatılar bir araya getirilerek ortak anlatıların (kolektif menkıbeler) oluşturulması onlar tarafından gerçekleştirildi. Yöntem kısmında detaylı olarak anlatacağım bu aşamalar sonunda, 1300 sayfayı aşan bir belgesel metin ortaya çıktı. Elinizdeki kitap bu belgesel metinden süzölmüş bir özet niteliğindedir.

Hazırlanan bu nihai eserin arkasında 1300 sayfayı aşan belgesel metin, 4700 sayfaya ulaşan görüşmelerin birebir deşifresi metinler, 500 saati aşan video kayıtları, sayısı dört yüze ulaşan kaynak kişi ve onlarca doktora öğrencisi ve araştırmacının emeği vardır. Bu açıdan, burada hepsini anamayacağım kadar uzun bir teşekkür listesi oluştu. En başta, verdiği maddi ve kurumsal destekle projenin gerçekleştirilmesini mümkün kılan TÜBİTAK'a teşekkür etmek isterim. Saha çalışmasının tamamında benimle beraber köy köy dolaşan, projenin koordinasyonunda bana yardımcı olan ve deşifre-hikâyelerden aşamalarında diğer bursiyerlerle beraber çalışan Emine Yüksel başta olmak üzere, projeye bursiyer olarak katkı yapan Ebru Sönmez, Ertan Ürkmez, Cemal Salman, Sibel İmren Öztürk, Emrah Özdemir, Aziz Altı, Meltem Cesur ve Mehmet Ertan özel bir teşekkürü hak etmektedir. Onların bu eserin mutfağındaki katkıları her türlü takdirin üzerinde olmuştur. Yine projenin bütün aşamalarında her türlü desteği ile yanımızda olan Alevi dedesi Hüseyin Dedekargınoğlu'na katkılarından dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca, resimlerini derleyebildiğimiz el yazmalarını inceleyerek açıklamalı bir katalog hazırlayan ve projede farklı zamanlarda araştırmacı olarak yer alan Fatih Usluer ve Hulusi Lekesiz'e teşekkür etmek isterim. Yine projemizde danışman olarak yer alan ve ihtiyaç duyduğumuz zamanlarda desteğini esirgemeyen Hasan Onat'a teşekkür ederim.

Ve nihayet eserin esas sahipleri... Köy köy peşinden koştuğumuz bu bilgiyi yüzyıllar boyu Anadolu'nun bağrında saklayan dedeler, babalar, aşıklar, analar, kamberler, sofular, "Yol"un talipleri... Hak erenleri, Ehl-i Beyt aşıkları, Ali muhipleri... gelip geçmiş erenlerin geride kalan son temsilcileri... Te-

şekkürün en büyüğü şüphesiz onlardır. İsimlerini tek tek burada sayamasam da onların nefesleri kitabın bütün satırlarının arasında yer almaktadır. Doğrusu, ortaya çıkan bu eserin gerçek sahibi ve müellifi de onlardır. Kapakta benim ismimin yazmasının tek geçerli nedeni üç yüz ismin aynı anda yazılamayacak olmasıdır.

*Atlanta, GA
Mart, 2018*

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİ VE YÖNTEM

Giriş

Alevilik son otuz yıldır hem akademik hem de popüler anlamda Türkiye'nin başlıca gündem maddelerinden birisi olarak karşımıza çıkar. Özellikle 1980'lerde başlayan ve akademik camiada "Alevi yeniden canlanması (*Alevi revival*)" olarak adlandırılan bu süreç birbiriyle ilişkili birkaç ayrı bileşenden oluşur. Her şeyden önce, bizatihi Alevi toplumunun kimlik ve inanç düzlemlerinde yeni arayışlar ve dönüşüm çabasına girdiği görülür. Zira, geleneksel olarak köylerde gelişip olgunlaşmış bir inanç sistemi olan Alevilik, 1950'lerden itibaren Türkiye'yi dönüştürmeye başlayan kentleşme sürecinden derinden etkilenmiştir. İstatistiki olarak doğrulanmamış olmakla beraber, Alevi nüfusun köyden kente göç oranının Sünni nüfusuna göre daha fazla olduğu rahatlıkla tahmin edilebilir. Neticede 1990'lara gelindiğinde Alevi toplumu, tarihinde hiç emsali olmayan biçimde kentleşmişti. Bunun doğal sonucu olarak toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve dinî ağırlık merkezleri ilk defa kente taşınmıştı. Dolayısıyla, Alevi toplumsal yapısı ve inanç sisteminin kent koşullarına göre yeniden üretilmesi gerekliliği, Alevi kimliğini bütün boyutlarıyla derin bir dönüşüm krizinin içine sürükledi.

Öte yandan, Aleviler Türkiye'nin toplumsal, siyasal ve dinî yapısı içindeki geleneksel yerlerinden artık hoşnut olmadık-

larını, yeni statüler ve pozisyonlar talep ettiklerini ilan etmeye başladılar. Köylere sıkışmış vaziyetteyken ülkenin temel kaynakları ve ayrıcalıklarından mahrum, ikinci sınıf vatandaş olarak yaşamayı kanıksamış Alevilerin çocukları, kentte kamusal haklarını öğreniyor, demokrasi ve insan haklarının temel alındığı bir dünyada Sünni komşuları ile eşit bir statüde yaşamak istiyorlardı. Bu talepler ilk aşamada kurulu düzen, onun hamisi ve temsilcisi devlet ve nihayet kurulu düzenin toplumsal zeminini oluşturan Sünni kesimler tarafından tehdit olarak algılandı. Dolayısıyla Alevilerin seslerini yükseltmesi bu aktörlerin de hemen ilgisini çekti. Yenice beliren bu “tehdit”i ortadan kaldırmak amacıyla devlet erki ve Sünni kolektif akıl tarafından geliştirilen ilk tepki, Alevi kimliğini ve inanç sistemini kendi özgün yapısı ile görmezden gelip yok sayma, ancak Sünni kalıplara uyduğu takdirde meşru bir varlık zemini tanıma oldu. Ancak Alevilerin taleplerinin toplumsal dayanaklarının kapsamlılığı ve derinliği anlaşıldıkça, yok sayma veya olduğundan farklı bir kalıba sokma çabalarının olumlu bir sonuç üretemeyeceği anlaşıldı. Özellikle 1990’lardan itibaren Devlet de Sünni kesimler de daha önce görülmemiş bir seviyede Aleviliği anlamaya yöneldi. Ne var ki, Alevi kimliğini kendi özgün karakteri ile kabul edip Türkiye bütünü içinde ona yer açma çabası yetersiz kaldı. Gerek Devlet nezdinde gerek Sünni toplum içinde bu yönde belirleyici bir irade çıkmadı.

Alevi toplumunun içinden çıkan bu değişim ve bir anlamda yeniden var oluş momenti kısa sürede akademinin de dikkatini çekti. Tarih, antropoloji, sosyoloji, folklor, ilahiyat gibi disiplinlerden birçok akademisyen Alevilik üzerine araştırmalara yöneldi. 2000’lerde Türkiye nüfusunun %10’u ila %15’i arasında bir bölümünü teşkil ettiği tahmin edilen Alevi toplumu artık yerli-yabancı her kesimden araştırmacının çok çeşitli sebeplerle ilgi odağı haline gelmişti. Bu ilginin bir sonucu olarak Alevilik üzerine hatırı sayılır bir literatür ortaya çıktı. Ancak, günümüzde ortaya çıkan akademik literatürün sosyoloji, antropoloji, folklor ve siyaset bilimi disiplinlerinde yoğunlaştığı gözleniyor. Daha çok günümüzdeki duruma odaklanan ve tarih-

sel kökler ve devamlılık meselesine ikincil gören bu çalışmalar, Aleviliğin içinden geçtiği tarihsel kırılma sürecinin ürettiği bilgi ve kavram kaosunu anlamakta yetersiz kalıyor.

Özellikle 1990'larda bir anda Türkiyeli ve yabancı akademisyenlerin, Devlet'in ve Türkiye toplumunun ilgi odağı haline gelen Alevilik, beraberinde çok temel bir sorunu da gündeme getirdi: Aleviliğin ne olduğu konusunda bir uzlaşma henüz ortaya çıkamamıştı. Teolojik, tarihsel, sosyolojik ve kültürel düzlemlerde Aleviliğin ana bileşenlerinin neler olduğu konusunda ne akademisyenler arasında ne de Alevi toplumunun kendi içinde bir görüş birliği yoktu. Aleviliğin anlaşılmasında ve tanımlanmasında karşımıza çıkan bu kargaşa doğrudan "ortak referans" eksikliği ile bağlantılıydı. Alevilik adına tanım yapanlar, iddialarını tarihsel kaynaklarla ve dinî-toplumsal verilerle desteklemek yoluna nadiren giriyor, onun yerine öznel iddialarla yetiniyorlardı. Bu ise tarihsel bakımdan aslı esası olmayan birçok Aleviliğin türetilmesine yol açtı. Hâlbuki diğer sosyal-dinî yapıları olduğu gibi Aleviliği de doğru anlayabilmek için onu tarihsel devamlılık içinde değerlendirmek gerekiyordu. Öte yandan, herhangi bir inanç, kurum veya kültürel öğenin Aleviliğin asli unsuru olduğunu iddia edebilmek için o öğenin Alevi toplumunun en azından ezici çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerektiği gerçeği bilimsel çalışmalarda bile göz ardı ediliyordu. Toplum içinde kapsamlı saha çalışmaları ile genel kabul görmüş unsurların tespitine dönük araştırmalar da henüz yapılmış değildi.¹ 2010'lu yıllara gelindiğinde, kitapçıların raflarını dolduran yüzlerce kitap, dergilerin sayfalarını işgal eden binlere varan makale yayınlanmış durumdaydı. Ancak yukarıda işaret ettiğim sorun çözülebilmemiş değildi. Aksine farklılaşmaların derinliği daha da içinden çıkılmaz bir hale yol açıyordu.

Dolayısıyla, gelinen noktada, herkesçe kabul edilebilir ve tarihsel gerçeklere uygun, sağlam temellere yaslanan bilginin ortaya konması gerekli hatta zaruri bir hal aldı. Ancak bu bilginin dayanacağı ortak referansların nasıl belirleneceği çok büyük bir

1 Bu hususta sınırlı bölgelerde sınırlı tematik çerçeveler içinde yapılan bazı çalışmalara aşağıda değinilecektir.

problem olarak karşımızda duruyor. Tarih, sosyoloji, antropoloji ve teoloji alanında yapılan kimi çalışmalar ihtiyaç duyulan referans kaynaklarının bazı bileşenlerine işaret ediyor. Ancak bunlar, çok dağınık ve birbirinden kopuk bağlamlarda yapılan çalışmalar niteliğindedir. Aleviliğin ortak referanslarının belirlenmesine yönelik sistematik ve kapsamlı bir çalışma henüz yapılabilmemiş değildir. Çok geniş kapsamlı bir saha çalışmasına dayanan bu kitap işte bu boşluğu doldurma yolunda atılmış bir adım olarak kabul edilmelidir. Kitabın kaynağını oluşturan araştırma projesi Alevi kimliğinin bütün boyutlarıyla ortak referanslarının belirlenmesi amacına göre tasarlandı ve hayata geçirildi. Bu hususta iki ana bilgi kaynağını esas alıp, bu kaynaklardan derlenen verileri sistematik bir şekilde değerlendirmek suretiyle Alevi kimliğinin temellerini oluşturan sabiteleri tespit etmeye çalıştım.

1. *Sözlü kültür ve Alevi kolektif belleği*: Alevilik bilgisinin yazıdan çok sözle korunduğu ve nesilden nesile aktarıldığı biliniyor. Sözlü kültürün temel özelliği, kendisini kuşatan sosyo-kültürel muhite derinden bağlı oluşudur. Muhitteki her değişme bilginin kendisinde de değişmeye sebep olur (Ong, 1982; Goody, 1987). İşte bu yüzden, kentleşmeyle beraber Alevilik bilgisi radikal dönüşümlere maruz kaldı. Dolayısıyla, geleneksel sosyo-kültürel muhitin belli ölçüde korunduğu köylerde geleneğin izlerine daha fazla rastlanacağı öngörülebilir. Bu tespitten hareketle Alevi köylerinde kapsamlı saha çalışmaları yaptık ve halen yaşamakta olan sözlü gelenekleri kaydedip karşılaştırmalı olarak inceledik.

2. *Alevi yazılı belleği*: Alevi toplumunda bilginin ana taşıyıcısı sözlü gelenek olmakla beraber, hatırı sayılır bir yazılı kulliyatın da olduğu son zamanlarda yapılan çalışmalar ile ortaya kondu. Bu kaynakların kamu kütüphanelerinden çok dedelerin şahsi kütüphanelerinde gizlice muhafaza edildiği anlaşılıyor. Yazılı kaynaklar iki ana grupta toplanabilir: 1) Yazma eserler, 2) Belgeler. Yazma eserler, Alevi inanç esasları ve tarih algısına dair zengin bir içeriğe sahip olan buyruklar, menakıpmeler, makteller, çeşitli risaleler, divanlar ve cönklerden oluşu-

yor. Belgeler ise icazetname, siyâdetname, hilafetname ve vakfiyelerden oluşur. Doğrudan Alevi toplumunun kendisi tarafından üretildiği ve asırlarca okunarak nesilden nesile aktarıldığı göz önüne alınır, söz konusu yazılı eserlerin Alevi inancına ve değerlerine dair güvenilir kaynaklar olduğu anlaşılacaktır. Bu amaçla, köylerde gerçekleştirdiğimiz saha çalışmalarında Alevi toplumun öteden beri hangi yazılı eserleri okuduğunu tespit etmeye çalıştık.

Bu kitabın üzerine oturduğu temel varsayım şudur: Aleviliğin tanımlanması tartışmalarında ön şart olarak karşımıza çıkan “ortak referanslar”, ancak bu iki kaynak türü üzerinden belirlenebilir. Bu varsayımdan hareketle, belirlenen bölgede yapılacak alan çalışmaları ile anılan iki kaynaktan (sözlü gelenekler ve yazılı kaynaklar) bilgi derledik ve bunları aşağıda açıklayacağım yöntem çerçevesinde sistematik bir şekilde tasnif ettik. Böylece Alevilik bilgisinin yaşayan Aleviler arasında cari temellerini belirlemiş oluyorduk. Alan çalışması sırasında nitel araştırma yöntemlerini uyguladık. Bu bağlamda genelde yapılandırılmamış, yer yer de yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullandık.

Çalışmanın konusu, Tokat-Sivas-Amasya-Çorum bölgesinde halen yaşayan geleneksel Alevilik bilgisidir. Bu bilginin Aleviliğin ortak referanslarının belirlenmesinde temel belirleyici olduğu kabul edildi. Bu bağlamda, öncelikle yok olmaya yüz tutmuş sözlü gelenek kayıt altına alındı. Aynı zamanda, halen bilim dünyasında büyük oranda meçhul olan Alevi yazılı eserleri tespit edilerek isim ve kısa özetlerden oluşan bir envanter çıkarıldı. İkinci aşamada, veriler sistematik bir şekilde tasnif edilip işlendi ve derlenen bilgiler üzerinden Aleviliğin sözlü ve yazılı hafızasının bir haritası çıkarıldı. Alan çalışması için seçilen bölge, Osmanlı idari sisteminde Eyalet-i Rum olarak bilinen ve öteden beri Alevi nüfusun yoğun olarak yaşadığı Sivas, Tokat, Amasya, Çorum ile sınırlandırıldı. Türkiye'nin idari bölümlenmesinde Kırıkkale, Yozgat, Malatya, Erzincan, Samsun ve Ankara gibi illere bağlanan ancak kültürel anlamda bu bölgenin hinterlandında kalan Alevi köyleri de araştırmaya dâhil edil-

di. Belirlenen çalışma alanı içinde toplam 1200 civarında Alevi köyü bulunmaktadır. Proje çerçevesinde bunların tamamı hakkında bilgi toplanmakla beraber, kaynak kişi niteliği taşıyan insanların bulunduğu 450 civarında köy bizzat ziyaret edilerek, yüz yüze derinlemesine mülakatlar yapıldı. Bu çerçevede, bilgili kişi yaşadığı tespit edilen köylerin hemen hepsi ziyaret edildi.

Yukarıda ifade edildiği gibi, Alevilik çalışmalarında belki de en temel problem herkesin üzerinde uzlaştığı bir Alevilik tanımının, gevşek de olsa, ortaya konulamamasıdır. Akademik camia veya Türkiye kamuoyu şöyle dursun, Alevilerin kendi aralarında dahi üzerinde uzlaştıkları bir Alevilik henüz ortaya konulamamıştır. Aleviliğin “İslâm’la alakasız bağımsız bir din” olduğu iddiasından, “İslâm’ın özü” olduğu görüşüne kadar uzanan çok geniş bir yelpazeye yayılan Alevilik tanımları ileri sürülüyor ve bunların hepsi taraftar bulabiliyor. Bu kadar çeşitli ve birbirine uzak Alevilik tanımlarının ortaya çıkabilmesinin esas sebebi, Alevilik tartışmaları ve iddialarının belirli ortak referanslara dayanmadan ilerlemesidir. Ortak referans eksikliği ise doğrudan Alevi tarihi ve tarihsel hafızasından kopuştan kaynaklanıyor. Öncelikle ciddi ölçüde siyasallaşmış olan Alevi hareketinin sözcüleri, Alevi tarihine ve tarihsel hafızasına yabancıdır. Bu durumun başlıca sebepleri arasında, kentleşme nedeniyle geleneksel Alevi sosyal hafızasının çözülmesi, Alevi yazılı kaynaklarının Osmanlıca olması nedeniyle okunamaması ve Alevi sözcüleri arasında yaygın olan dine ve inanca karşı genel bir ilgisizlik sayılabilir. Öte yandan, akademik çalışmalar da büyük oranda Alevi tarihsel hafızasından, dolayısıyla böylece bir ortak referans çerçevesinden yoksun ilerliyor. Zira onlar için hem Alevi sosyal hafızasına hem de Alevi yazılı kaynaklarına erişim zor ve yer yer imkânsızdır.

Netice itibarıyla, önümüzde herkesin arzusuna göre bir Alevilik tanımlamasına olanak sağlayan bir bilgi karmaşası var. Bu ise insanların Alevilik adı altında çeşitli siyasal kaygılarla kamplaştırılmalarına imkân sağlayarak, böylece Alevilik bilgisi her geçen gün daha da muğlaklaşıyor. Bu karmaşadan kurtulup güvenilir ve herkesçe (başta Aleviler olmak üzere, aka-

demisyenler, araştırmacılar ve ilgili taraflar) kabul edilebilir bir anlayış zeminine ulaşmanın yolu öncelikle Aleviliğe dair en doğru bilgileri barındıran kaynakların belirlenmesinden geçiyor. Daha sonra bu kaynaklar üzerinden ana referanslar ortaya konabilecek ve bu referanslar temelinde Aleviliğin ne olduğu ve ne olmadığı daha rahat anlaşılacaktır. Böylesini bir bilgi zeminini oluştuktan sonra, yukarıda anılan sorunların zm çok daha kolay bir hal alacaktır.

Elinizdeki kitap ve kitabın yaslandığı çalışma, işte bu güvenilir kaynakların ve ortak referansların belirlenmesini hedefliyor. Derlenen veriler ve ulaşılan bulgular, en azından yukarıda işaret ettiğim bölgede Aleviliğin temel kaynaklarını ortaya çıkaracak ve bu kaynaklar üzerinden Alevilik adına bir “ortak referans erevesi” belirlemeyi mümkün kılacaktır. Derlediğimiz zengin malzeme, ulaştığımız sonuçlar ve nihayet ortaya çıkan bu kitap, öncelikle Alevi tarihi ve teolojisinin üzerine oturduğu temellerin neler olduğu sorusuna ışık tutmayı hedefliyor.

Kitap üç katmanlı bir bilgi üretme sürecinden süzülerek gelen son ürün niteliğindedir. Eserin zerine oturduğu bilgi zeminini, ilk katman, sahadan derlenen video kayıtları ve onların deşifrelerinden oluşan metinlerden oluşuyor. İkinci katmanda farklı kişilerden derlenen aynı anlatuların bir araya getirilmesi ile oluşan edisyon-kritik metinler yer alıyor. En üstte yer alan son ürün ise, edisyon-kritik metinlerinin sistematik bir Şekilde ana başlıklar altında özetlenmesinden oluşan elinizdeki kitaptır. Dolayısıyla, kitabın tek kaynağı saha çalışmalarımızda yapılan görüşme kayıtları, yani dedeler başta olmak üzere geleneksel bilgiye vakıf yaşlı Alevilerdir. Ben kendi sorumluluğumu kaynak kişilerden derlenen bilginin sistematik bir Şekilde szlmesi ve özetlenmesi ile sınırlı tuttum. Bu bağlamda, Alevi tarihi ve inanç sistemine dair daha önceki okumalarıma dayanan bilgilerimi mümkün mertebe dışarıda tutarak, kaynak kişilerin anlatımına sadık kalmaya alıştum. Sadece, rneğin “kolektif bellek” gibi bazı kavramları açıklarken sahadan derlenen malumatın dışına çıktım ve onları da olabildiğince sınırlı tuttum. Ayrıca, derlenip tasnif edilen bilgiyi özetleyip okuyucuya sunarken kaynak

kişilerin perspektifi, öncelikleri, bakış açıları ve kavramlarını olduğu gibi yansıtmaya çalıştım. Sonuçta ortaya çıkan metin esas itibarıyla 295 kaynak kişinin ağzından çıkan cümlelere dayanıyor. Takip ettiğim yöntem gereğince, kitabın üretim sürecinde kendimin ve çalışmaya katkı yapan diğer araştırmacıların rolünü derleme, aktarma ve özetleme ile sınırlı tuttum. Dolayısıyla, okuyucu kitabın satırları arasında benden çok eserin gerçek sahiplerinin seslerini duyacaktır.